

УДК 94:272:37:2-426(477)

DOI: 10.26661/swfh-2018-51-014

Духовно-моральні і національні аспекти в педагогіці Йосифа Сліпого

Т.В. Грушева*Запорізький національний університет,
grushevaznu@ukr.net***Ключові слова:**

Українська греко-католицька церква, Йосиф Сліпий, християнська педагогіка, мораль, виховання, атеїзм.

Стаття присвячена постаті митрополита Української греко-католицької церкви Йосифа Сліпого. Життя Й. Сліпого було нерозривно пов'язане із християнською педагогікою, він був прихильним жорсткої дисципліни. Його педагогічна модель ґрунтувалася на християнській моралі, гідних умовах життя і західноєвропейських цінностях (гуманізмі, визнанні індивідуально-духовних начал в особистості). Окрім цього, прищеплював своїм вихованцям почуття прекрасного, долучаючи їх до музейної справи, організації бібліотек. Він вважав, що найбільше лихо для церкви і суспільства – це брак єдності, і до останніх років життя проявляв волю щодо національного та церковного єднання українців. Йосиф Сліпий коментував політичні події: він засуджував укладений пакт Молотова-Ріббентропа; період радянської влади в Україні вважав окупаційним; страждав від того, що не міг зупинити вбивства під час Другої світової війни; але відчував межі можливостей духовної сфери і розумів, що подальші катастрофі церкви не може запобігти. Йосиф Сліпий провів 18 років у тюрмах і засланні. Після звільнення у 1963 р. його діяльність була сконцентрована у двох напрямках: по-перше, він брав участь у процесах, що стосувалися оновлення церковного життя; по-друге, провів величезну роботу щодо оприлюднення правди про утиски віруючих у СРСР. Митрополит не зупинився навіть перед критикою «дипломатичної мовчанки Ватикану». Його чітка громадянська позиція стала виявом духовності та основою морального виховання оточуючих його людей.

Spiritual-moral and national aspects in the pedagogics of Yosyf Slipyi

T. Grusheva*Zaporizhzhia National University***Key words:**

Greek-Catholic Church of Ukraine, Yosyf Slipyi, Christian pedagogy, moral, education, atheism.

The article is devoted to the figure of the Metropolitan of the Greek-Catholic Church of Ukraine Yosyf Slipyi. In history, this person is known as a religious figure, a scientist-theologian and a teacher. Christian pedagogy considers the process of upbringing through the prism of spiritual values and moral norms which was followed in life by a man who has become a ideal exemplified. Comparison with him points out what behavior of the believers is ethical and which is not. Such exemplified is the figure of Metropolitan Yosyf (Slipyi). The life of Y. Slipyi was associated with Christian pedagogy, he was adherent of firm discipline. His pedagogical model was based on Christian morals, decent living conditions and Western European values (humanism, recognition of individual and spiritual principles in personality). This included inculcating a sense of beauty, involved adherents an museum affairs, the organization of libraries.

He believed that the greatest disaster for the church and society was the lack of unity and until the last years of life he worked for the sake of national and church unity of Ukrainians.

Yosyf Slipyi commented on political events: he condemned the Molotov-Ribbentrop pact, he regarded the period of Soviet power in Ukraine as occupation, suffering from the fact that he could not stop the murder during the Second World War. He felt the limits of the possibilities of the spiritual sphere and understood that the church could not prevent further

catastrophe. Yosyf Slipyi spent 18 years in prisons and exile. After his release in 1963, his activities were concentrated in two directions: firstly, he took part in the processes concerning the renewal of church life; and secondly, made great efforts on presenting the truth about the oppression of believers in the USSR. The Metropolitan criticizing «the diplomatic silence of the Vatican».

Актуальність теми підтверджують чисельні наукові роботи, що присвячені питанню релігійно-морального виховання українців у його історичній ретроспективі, проблемам християнської родини, християнського виховання молоді, впливу релігійних уподобань на культуру життя.

Протягом століть формування світогляду українців будувалося на основі християнської моралі. Церква міцно займала місце морального регулятора в суспільстві. Християнська система виховання була націлена на переконання в необхідності дотримання Заповідей Божих. Моральні принципи всепрощення, творення добра, почуття любові й краси стали зрозумілими та взірцевими.

Християнська педагогіка є спільною основою для різних християнських конфесій в Україні і значно відрізняється від світської педагогіки. Відмінністю є те, що вона ґрунтується на християнській етиці; на правилах, які закликають наслідувати шлях Ісуса Христа як запоруку щастя в поцейбічному та у потойбічному житті; а також пропагує принципи ненасильства, любові, смирення й антропологічний принцип (повага до людини та її гідності) та ін. Вироблені й принципи християнського виховання, які тлумачаться як виховання в людині головного почуття – почуття істини.

Українська родина була традиційно консервативною; звичайно батьки відповідали за моральні вчинки своїх дітей. Сім'я виконувала функцію соціального осередку. На основі християнських ідеалів вироблявся спосіб життя родини, її мікроклімат; дітей виховували у великій шані до Бога. Так, митрополит Андрей (Шептицький), предстоятель Української греко-католицької церкви (УГКЦ) – 1900-1944 рр. – у своїх посланнях відповідальним за збереження любові до Бога в родині називає чоловіка. Релігійне для митрополита Андрея (Шептицького) завжди було в тісному зв'язку із національним. Багато його роздумів присвячено українській духовності та національній психології. Наступник митрополита – Йосиф (Сліпий) зробив вагомий внесок у розвиток культури та освіти. Між двома релігійними лідерами склалася велика довіра не зважаючи на те, що їхні погляди іноді різнилися [1, 23-24 хв.].

Йосиф Сліпий (роки життя – 1892-1984, митрополит – 1944-1984) – вчений-теолог, педагог, який розумів визначальну роль освіти і християнського виховання в умовах бездержавності свого народу. Під час його життя представники греко-католицької церкви усвідомлювали потужну роль митрополита для єкуменічного руху, відзначали важливість його наукового доробку. Про це яскраво свідчить видання творів Кир Йосифа, верховного архієпископа і кардинала в Римі за часів його життя (1971 р.) [2]. Ще одне видання наукової спадщини митрополита (електронне) вийшло з нагоди 125-х роковин від дня його народження. Це підтверджує невщухаючий інтерес широкого загалу до людини віри, яка належить до відомих і впливових українців другої половини ХХ ст.

Перекручення історії УГКЦ, штучне забуття видатних постатей цієї церкви в радянській історіографії швидко змінилися реанімацією їх імен часів незалежної України. Духовна спадщина митрополита Йосифа (Сліпого) і досі викликає академічний інтерес та суспільний резонанс. Численні публікації, диспути за «круглим столом», документальні стрічки розкривають нові грані цієї постаті (як-от фільми: Валентина Дігтяренко «Ті, що вірні» про катакомбне існування найбільшої переслідуваної церкви ХХ ст.; Олени Мошинської «Справа «Рифи» про обставини арешту, ув'язнення та звільнення Йосифа Сліпого; Тараса Пастернака «Йосиф Сліпий: молитва за Україну», де, між іншим, йдеться про спроби Й. Сліпого піднести Києво-Галицьку митрополію УГКЦ до гідності патріархату).

Синод Єпископів УГКЦ благословив відзначення на загальноцерковному рівні 125-річчя від дня народження «ісповідника віри» Йосифа Сліпого в 2017 р. Окрім численних подій у цьому напрямі, виділимо наукові симпозиуми, які відбулися за координації директора Інституту історії Церкви Українського католицького університету Олега Турія під загальною назвою «Патріарх Йосиф Сліпий – знайомий і незнаний». Мета цієї наукової програми – осмислення значущості історичної постаті Йосифа Сліпого. Окрім науковців, у дискусії взяли участь і представники духовенства,

як-от: єпископ Харківсько-Запорізької дієцезії Римсько-католицької церкви Ян Собіло, екзарх Донецький Української греко-католицької церкви владика Степан Меньок та інші. Символічна назва наукового заходу вказує на спроби наших сучасників пояснити незнані грані великої постаті добре відомого Митрополита.

Замовлена нами тема статті передбачає розкриття християнської педагогіки через призму духовних цінностей і моральних норм, яких дотримувався у своєму житті митрополит Йосиф (Сліпий). Так, педагогіка розглядається як транслятор досвіду. Українська греко-католицька церква незмінно впливала на соціальні, культурні та духовні процеси країни, мала та має чітко окреслені етноконфесійні відмінності, що проявляються в психологічних чинниках.

Відомо, що в родині Коберницьких, де народився майбутній митрополит, дітей виховували в національному і релігійному дусі. Про родинне виховання він завжди згадував із теплом, стверджуючи, що не піддався «атеїстичній стихії» завдячуючи лише великій релігійності, винесеній із батьківського дому. Йосиф Сліпий, разом із сучасниками, був свідком зламу епох, коли на зміну традиційному патріархальному, релігійному суспільству (окрім впливу родини на виховання, митрополит у «Споминах» згадує обов'язкову допомогу «убогим», релігійні правила, що домінували в громаді [3, с. 24]) приходило нове – модернізоване – з іншими правилами. Ширення атеїстичних думок серед молоді спостерігав майбутній митрополит коли ще навчався в гімназії. Свої негативні враження про це він, як глибоко віруюча людина, переказував через десятки років.

Й. Сліпий отримав чудову освіту. Час, коли він навчався, був періодом становлення його особистості, формування національних орієнтирів і громадської свідомості. Відомо, що радянська влада в майбутньому буде закидати митрополиту прихильність до націоналістичних ідей, тому окреслимо ті національні та ідейні цінності, які поділяв юний Й. Сліпий. Із шостого класу гімназії він став відвідувати таємний «самоосвітній гурток», в якому члени були «ліберального настановлення» [3, с. 50, 51]. За згадкою Й. Сліпого, захоплювалися тоді Франком, Грушевським, Масариком, а проявом національного характеру гімназії вважали змальований портрет Т. Шевченка. Активним патріотизмом вважав митрополит цитування ним вірша «Ще стоїть Україна! Не вмерла вона і вмирати не має охоти. Кожна піч українська – фортеця міцна, там на чатах лежать патріоти» [3, с. 56, 57].

Гімназійний період залишився в його згадках ще й завдячуючи відсутності «розумної методики», а також тим, що «педагогіка надроблялася страхом, карою» [3, с. 33, 35]. Життя самого митрополита було нерозривно пов'язано із християнською педагогікою і сам він став прихильником жорсткої дисципліни, яка одного разу призвела до протесту вихованців (у семінарії його боялися «більше ніж вогню і води» [1, 17 хв. 02 с.-17 хв. 16 с.]). Митрополит Андрей Шептицький схвально оцінив дотримання Й. Сліпим усталених у церкві норм виховання. Також останній вважав за необхідне покращити харчування вихованців семінарії, запровадити порядок, чистоту та зробити обов'язковими ранішні молитви. Це, у свою чергу, повинно було створити гідні умови для духовного і наукового життя. До слова, з кінця вересня 1939 р. Й. Сліпий став свідком «свобідної большевицької педагогії» у дії. Він був обурений проявами розгнущаності та всездозволеності (коли хлопцям було дозволено навіть палити) [3, с. 107]. Йосиф Сліпий під час своєї активної діяльності мав можливість спостерігати кілька педагогічних моделей, але однозначно мав власний погляд щодо виховного процесу, який ґрунтувався на християнській моралі, твердій дисципліні, гідних умовах життя і західноєвропейських цінностях (гуманізм, визнанні індивідуально-духовних начал в особистості).

Його діяльність можна умовно поділити на періоди: 1) 1922-45 рр. – наукова робота, організація Греко-Католицької Богословської Академії, наступник Андрея Шептицького; 2) 1945-63 рр. – засуд, заслання (сам він вважав цей час змарнованим); 3) 1963-84 рр. – еміграція за кордон.

Ще в 1916 р. майбутній митрополит захистив докторську працю «Поняття про вічне життя в Євангелії і в I Посланні св. апостола Івана». У 1922 р. Йосиф Сліпий став організатором Богословського наукового товариства, а з 1926 р. був його головою. Андрей Шептицький запропонував Йосифу Сліпому викладати догматику у Львівській духовній семінарії (на базі семінарії створено Греко-Католицьку Богословську Академію, ректором якої у 1929 р. стає також Йосиф Сліпий). Завдяки його ініціативі зростає науково-педагогічний потенціал академії. Навколо нового ректора гуртуються наукові, прогресивні кадри того часу. Головна ідея однодумців – організація богословського навчального закладу європейського рівня. Прикметно, що Й. Сліпий у час, коли очолював семінарію і Богословську Академію, вивчав західноєвропейський досвід навчання у богословських закладах, розуміючи, що і на батьківщині

треба робити «великі зміни» [3, с. 88, 101].

Серед церковних ієрархів України Йосиф Сліпий – один із впливовіших на сучасний йому культурно-мистецький процес. Важливим напрямом наукової діяльності вченого була подвижницька праця: написання підручників із богословських наук, створення потужної видавничої бази та організація найбільшої у Львові бібліотеки. Він чітко усвідомлював роль мистецтва у сфері духовних цінностей. Багатогранність інтересів Й. Сліпого вражає. Він цікавився музейною справою, під час канікул сам їздив і збирав старі ікони, іконостаси, заохочуючи до цього студентів. Це робилося для того, щоб прищепити в душах молоді любов до історичної минувшини, виховати почуття прекрасного. Перетворення світу, за задумом Й.Сліпого, повинно було відбуватися на релігійному ґрунті і за «за законами краси», що мало сприяти естетичному вихованню віруючих. З 1926 р. в обов'язки Йосифа Сліпого входило членство Кураторії Львівського національного музею. 1932 р. був знаменний тим, що саме тоді ректор офіційно заявив про відкриття музею Богословської Академії. Інтерес до колекціонування буде завжди притаманний митрополиту. Навіть у засланні він збирав колекції рослин, комах, звірів [3, с. 225]. А при організованому ним у Римі Українському Католицькому Університеті також відкриється бібліотека і музей (1963 р.).

Отже, у 1920-30-х рр. діяльність Й.Сліпого охоплювала релігійну, наукову і культурно-просвітницьку сфери, а виховувати молодь вважав за необхідне в дусі християнської моралі і національної ідеї. Він був глибоко переконаний, що найбільше лихо для церкви і суспільства – це брак єдності; належав до прибічників жорсткої волі щодо такого єднання («хто стукнув би кулаком у стіл і запровадив лад», «єдність нашої Церкви повинна би давати приклад і для нашого розбитого світського життя») [3, с. 93, 94]. Й. Сліпий засуджував крайні форми національної нетерпимості; схвально оцінював допомогу «іншим» (наприклад, з боку Андрея Шептицького православним, євреям тощо) [3, с. 92, 102, 98]; відстоював єкуменічні погляди (вони чітко сформульовані у доповіді «Погляд на з'єдинені та нез'єдинені Церкви Сходу і догматичні різниці між ними» та проголошені на з'їзді, що був присвячений 300-літтю митрополита Вельямина Рутського).

Не можна назвати УГКЦ аполітичною. Скоріше провідні діячі церкви відчували межі можливостей духовної сфери. Так, засуджуючи укладений пакт Молотова-Ріббентропа, Й. Сліпий розумів, що подальший катастрофі церква не може запо-

бігти, він не мав ілюзій і погодився з думкою одновірця «не годен стримувати сірником лявини» [3, с. 100]. Вступ червоної армії на територію Західної України внаслідок таємних угод він називав окупацією і часто протиставляв більшовикам «наших людей» (українців), вказуючи, що масові арешти, розстріли створили «нелюдяне обличчя більшовиків» [3, с. 112, 114-115].

Йосиф Сліпий скористався проголошенням незалежності Української держави на початку німецької окупації. У цей час, за його підтримки, відновили роботу Богословська Академія та семінарія, що були закриті радянською владою. Часто у «Споминах» митрополит буде вказувати на безпорадність церкви у вирії Другої світової війни, страждаючи від того, що не можна завадити вбивству німцями «наших людей» [3, с. 122]. Після смерті Андрея Шептицького в 1944 р. єпископ Йосиф Сліпий став митрополитом Галицьким, Главою УГКЦ, і з того часу саме на ньому була вся відповідальність за розвиток Української греко-католицької церкви. Йосиф Сліпий очолив церкву в період найбільшої небезпеки, у час, коли тотальний контроль з боку держави досяг вищого ступеня.

Атеїстичне світобачення, що було домінуючим у радянський час, мало руйнівні наслідки та призвело до національної і духовної дезінтеграції. Після повторної радянської окупації було остаточно закрито Богословську Академію (весна 1945 р.). Глава УГКЦ був звинувачений в антирадянській діяльності і співпраці із нацистськими окупантами; йому інкримінували те, що він, нібито, був агентом розвідок іноземних держав, проводив націоналістичну й антирадянську діяльність, зокрема очолював націоналістичний рух, підтримував ОУН-УПА, дивізію «Галичина». Відомо, що до нього була висунута низка пропозицій, як-от: спонукати до капітуляції Р. Шухевича, зректися католицької церкви, Папи Римського тощо. Митрополит із гідністю тримався на допитах, відмовляючи радянським слідчим у провокаційних пропозиціях чи підписах фальшивих документів. Він не зрадив совісті і став моральним взірцем для віруючих. За висловом митрополита, його звинувачення стало «трафаретною процедурою» [3, с. 158]. Вирок – 8 років виправно-трудоих таборів. Йосиф Сліпий пройшов крізь жорна репресій тоталітарного режиму, всього провів 18 років поневірянь у тюрмах, засланні. Окрім нього, у сибірському ГУЛАГу опинилася значна кількість одновірців (переважно випускники академії), про зустрічі із ними митрополит буде згадувати у «Споминах».

Умови в таборах були нелюдяні, але перебування поруч «нелюдей»: кримінальних авторитетів,

злодіїв тощо ще більше пригнічувало справді віруючу людину. Життя митрополита в неволі характеризує його як людину з міцною волею. У страшних умовах загартувався його дух. Йосиф Сліпий знає, що засуджений несправедливо, без провини, і намагається захистити себе в двобой з атеїстичною навалою. Він навчився виявляти провокаторів, шпигунів і дуже жорстко, у властивій йому манері, ставить їх на місце, коли бачить «зразки підлості» [3, с.181, 183, 190, 196, 227, 228]. Отже, перед нами не наївна людина, а лідер, який гідно несе свій Хрест.

Цікаве спостереження: у «Споминах» митрополит Йосиф (Сліпий) детально переказує події свого життя, дає характеристику людям, які трапилися на його шляху. Так, навіть тимчасових попутників (злодіїв, лікарів, слідчих) він персоналізує (називає їхні імена; якщо відомо, стисло переказує долю тощо). На фоні безіменних засуджених, які для тоталітарної держави ідентифікувалися лише за номером, пам'ять про дрібні епізоди буття митрополита характеризують його як прибічника гуманістичних загальнолюдських ідеалів. До характеристики оточення Й. Сліпий незмінно додає етнічну складову. Так, у розповіді з'являються гуцули, волиняки, галичани, румуни, литовці, грузини, «руські» тощо [3, с. 224, 239]. Цікавими є спроби дати соціально-психологічні характеристики ментальності (наприклад: епізод, що стався в ув'язненні з українцем із Харкова, який працював фельдшером. Йосиф Сліпий згадує, що той спочатку відносився до нього добре, «але несподівано нагло змінився: ... грозив всякими неприємностями. Це, власне, така по більшості психіка східняків») [3, с.179-180].

Митрополит у в'язницях – не безвольна людина, яка сприйняла вирок і змирилася з ним. Він гостро відчуває всю несправедливість ситуації і при нагоді щиро характеризує, піддає осуду неморальне оточення у «Споминах» (він пише, що на суді відчув «відразу до падлюк», їхав у вагоні разом із «нелюдями», зустрів «мерзавців», «продажників», «дрань», «сволоч», «циніків», а другий суд сприйняв як «суд нечестивих»). Особливо вражають Йосифа Сліпого хибні свідчення священників, які вони дають задля власного порятунку або ставши на службу до атеїстів (обурений, він вигукнуло: як вони могли «так низько впасти!»). У той же час однозначно схилиється перед чесністю, благородством, відданістю релігії. Сам митрополит, попри всі перепони, у місцях позбавлення волі продовжує виконувати релігійні практики і це вважає за своє покликання (правив Службу Божу кожен день, святив їжу перед

Великоднем, з родзинок робив вино для релігійних потреб). Вдячність одновірців, які часто потай допомагали митрополиту скудною їжею, ліками зі словами «Ви нас не знаєте, але ми Вас знаємо», яскраво демонструє важливість стійкості духовно-морального стану Й. Сліпого для оточуючих.

Митрополит у засланні працює над «Історією вселенської церкви на Україні», у роботах осмислює високі духовні цінності, ідентифікує Київську Русь як українську державу, а головне – продовжує правити Службу Божу. Усе це, а також те, що Йосиф Сліпий не визнав львівського псевдособору 1946-го, характеризувало митрополита як нескореного перед тортурами тоталітарної держави і стало певним викликом тоталітарній політичній системі. У своєму привітанні з нагоди 40-річчя священничих свячень (1957 р.) митрополиту Йосифу (Сліпому) Папа Римський Пій XII висловив вдячність за те, що той став гідним «терпіти образи заради Христа».

У 1959 р. відбувся новий засуд Йосифа Сліпого, на цей раз на 7 років. Держава завжди знаходила політичну складову в діях митрополита, але, за його власним зізнанням, головне було те, що він залишається відданий церкві: «у свій промові перед судом я боронив не так себе, як нашу Церкву» [3, с. 233], – зазначав Й. Сліпий. Друге ув'язнення тривало до 1963 р. Відомо, що Йосиф Сліпий звільнений у результаті процесу переговорів між президентом США Джоном Кеннеді і генеральним секретарем ЦК КПРС Микитою Хрущовим за посередництвом Папи Йоана XXIII. Насправді, коло впливових осіб, які клопотали звільнення митрополита із сибірських таборів, було значним, і Й. Сліпий, при можливості, намагався висловити подяку кожному за прояви людяності (так буде у 1976 р. при зустрічі із Джон Джорджем Діфенбейкером (канадський прем'єр-міністр 1957-1963 рр.) До слова, у мемуарах політик залишив теплі згадки про священнослужителя і називав його «високим трибуном Свободи» [4, с.156].

В еміграції Й. Сліпий проводив активну діяльність. По-перше, він бере участь у процесах, що стосуються оновлення (aggiornamento) церковного життя відповідно до вимог часу. А саме: участь у XXI Вселенському (II Ватиканському) Соборі (проходив у Ватикані з 1962 по 1965 рр.). Серед інших положень цього Собору була прийнята декларація про виховання, де зазначено, що оскільки всі люди, незалежно від їхнього походження і віку, володіють гідністю особистості, у них є невід'ємне право на виховання, що відповідає особливому призначенню кожного з них, здійснюване відповідно до їх характеру і статі, культури і вітчизняних

традицій, але разом з тим відкрите братньому спілкуванню з іншими народами, щоб заохочувалися справжня єдність і мир на землі. Справжня мета виховання прагне до формування людської особистості, враховуючи її високу мету і, разом з тим, благо того суспільства, членом якого є людина і в якому вона, ставши дорослою, буде виконувати певні обов'язки. Тому, беручи до уваги прогрес психології, педагогіки і дидактики, необхідно допомагати дітям і молодим людям гармонійно розвивати їх фізичні, моральні та інтелектуальні здібності і поступово здобувати більш досконале почуття відповідальності, постійно намагаючись вірно вести своє життя і досягти справжньої свободи, хоробро і наполегливо долаючи перешкоди [5, с.196-207]. Припускаємо, що такі думки були близькі духовно-моральним аспектам педагогіки Йосифа Сліпого. Хоча іноді у своєму житті митрополит висував альтернативні, пануючим у його середовищі, точки зору. Наприклад, якщо у довоєнний період він виступав проти одруження священників, то, перебуваючи в еміграції, навіть «святити жонатих». Згадуючи цей факт, кардинал Любомир Гузар висловив припущення, що Й. Сліпий спостерігав під час неволі долю відданих церкві віруючих, серед них були і одружені священники [1, 11 хв. 45 с.-13 хв 10 с.], що і змінило позицію митрополита.

По-друге, Йосиф Сліпий проводить активну роботу для розвінчання утисків віруючих у тоталітарному суспільстві. Цей його напрям діяльності незмінно пов'язаний із закликами до національної єдності українців. У 1971 р. він приїжджає до США на засідання Світового Конгресу Вільних Українців, де робить (широко цитоване пізніше) звернення до українців Канади: «Ви мусите триматися разом однією мовою, однією вірою в Христа, однією молитвою, однією системою богослужіння, одним обрядом, однією національною українською свідомістю, однією великою любов'ю до нашої спадщини князів і воїнів, до нашої культури, літератури, мистецтва, до наших традицій і звичаїв державницького правління, скріплених нашою історією багато століть». У цьому ж році Й.Сліпий виголосив доповідь на Папському Синоді у Ватикані єпископів із рішучим засудом переслідування радянським режимом церкви та дипломатичної мовчанки Ватикану. Промова була почута у світі [6]. Зусилля митрополита викликали великі зрушення як у середовищі українських емігрантів, так й у світовому товаристві. Його чітка громадянська позиція стала виявом духовності та основою морального виховання оточуючих його людей.

Треба додати, що спроби митрополита інформувати світ про порушення в радянській Україні права громадян на вільне вираження своїх думок, свободу совісті та віросповідання не залишилися самотніми. Українські віруючі різних конфесій як в УРСР, так і в діаспорі намагалися вплинути на ситуацію в релігійній сфері в радянській країні. Так, українські емігрантські церкви у 1976 р. у листі до генерального секретаря ООН висловили прохання вимагати від уряду СРСР та УРСР надання негайної і повної амністії всім служителям церкви, монастирів і віруючим, що знаходяться в тюрмах за віру і відправлення релігійних обрядів чи за використання свого права свободи совісті; скасування незаконної і несправедливої заборони Української греко-католицької церкви та інших церков в УРСР [7, арк. 98-99].

Йосиф Сліпий не зупинився у своєму протистоянні наступові комунізму до кінця життя. У 1978 р. він звернувся до визначних церковних діячів, акредитованих при папському престолі в Римі, державних представників, інформуючи їх про переслідування УГКЦ та чисельні жертви серед віруючих. За два роки Синод УГКЦ у Римі проголосив Львівський псевдосинод канонічно недійсним (1980). Так, певні результати своїх зусиль митрополит побачив під час життя.

Помер Йосиф Сліпий у 1984 р. Він заповів, щоб його поховали в Соборі Святого Юра, коли Україна стане незалежною. Радянська влада робила все можливе для того, щоби ім'я митрополита пішло в забуття. Але історія розставила інші пріоритети. У 1991 р. Й. Сліпого було реабілітовано посмертно. У наступному році його останки перевезли до Львова та перепоховали. При цьому були присутні, за різними даними, від мільйона до півтора мільйона осіб. Серед них віддати шану митрополиту прийшли Президент України – Леонід Кравчук і Патріарх УАПЦ – Мстислав Скрипник. 2004 р. у м. Тернопіль за участю кардинала Любомира Гузара відкрито й освячено пам'ятник Й. Сліпого (скульптор Роман Вільгушинський, архітектор А. Водоп'ян). Така повага до життєвого шляху нескореного митрополита стала актом вдячності сучасного українського суспільства перед духовно-моральними цінностями та духовним скарбом, які не зруйнував час.

Отже, педагогічні настанови Йосифа Сліпого втілювалися в діяльності духовної семінарії, Богословської Академії, Українського католицького університету імені св. Климентія. Він залишив нащадкам творчу спадщину, що має в основі положення християнської етики та висновки з актуальних проблем розвитку виховання і навчання.

Атеїстичний експеримент мав на меті викорінення основ християнського виховання, що призвело до негативних наслідків. Пострадянське суспільство у спадок отримало «зіпсовану традицію», зруйновану мораль та національні основи, маргіальність частини суспільства, невпевненість людини в соціумі. Реабілітація імен мучеників, людей, які протиставили віру комуністичному режиму, вкрай важлива в сучасному українському суспільстві.

До таких належать Андрей Шептицький і Йосиф Сліпий, які були одностудцями та жертовно працювали для блага Церкви, народу й України, відстоювали загальнолюдські фундаментальні цінності. Думки останнього про необхідність духовного єднання, без якого не може бути і політичної консолідації українських земель в одну державу, як ніколи актуальні в сучасній Україні.

Джерела та література

1. Доповідь Блаженнішого Любомира (Гузара) під час круглого столу «Патріарх Йосиф Сліпий: знаний та незнаний» 10.03.2017. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=2AtH0oswX1M> (дата звернення: 10.03.2018).
2. Твори Кир Йосифа Верховного Архієпископа і Кардинала. Зібрали: І. Хома, Ю. Федорів. Український Католицький Університет ім. св. Климентія Папи. Рим, 1971. 420 с.
3. Сліпий Й. Спомини. Харків : Фоліо, 2017. 252 с.
4. Сіромський Р. «The west must speak out...»: Джон Діфенбейкер про національні права українців у Радянському Союзі. Вісник Львівського університету. Серія історична. 2016. № 52. С. 139-161.
5. Документи Другого Ватиканського Собору (1962-1965). Конституції, декрети, декларації. Коментарі. Пер. з лат. УКУ. Львів : Свічадо, 2014. 608 с.
6. Верховний Архієпископ кардинал Йосиф Сліпий натаврував Москву за переслідування і Ватикан за дипломатичну мовчанку. Свобода. Український щоденник. – New York, Wednesday, October 27, 1971. № 198. URL: <http://www.svoboda-news.com/archiv/pdf/1971/Svoboda-1971-198.pdf> (дата звернення: 10.03.2018).
7. Письмо украинских эмигрантских церквей генеральному секретарю ООН. 1976 г. // ЦДАГО України (Центральний державний архів громадських об'єднань України). Ф.Р-1. Оп.25. Спр.1357.